

אשכולות

הצילון השבועי של תלמידי ישיבת כרם ביבנה

פרשת כי-תבוא

גליון 392 | כ"א באלול ה'תשע"ו
(שנה עשירית)

18:13 **כניסת שבת**
19:11 **צאת שבת**

השמחה שבתוכחות

אביאל בן-אליהו (ה')

פרשת כי תבוא כוללת נושאים רבים, אך יש נושא אחד שמופיע בכל חלקי הפרשה, השמחה.

החל מתחילת הפרשה במצוות הביכורים: "ועתה הנה הבאתי... ושמחת בכל הטוב אשר נתן ה' לך אלקיך ולביתך" (דברים כו, י-יא), דרך הציווי על בנית מזבח בכניסה לארץ: "והיה בעברכם את הירדן... ובנית שם מזבח לה'... וזבחת שלמים אכלת שם ושמחת לפני ה' אלקיך" (שם כז, ד-ז), ובסוף הפרשה לאחר הקללות: "תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב מרב כל" (שם כח, מז). נתמקד בפסוק האחרון. ישנן שתי גישות מרכזיות לפרש את הפסוק: הראשונה, לפי פשט הפסוק, וכך מחדד גם האבן עזרא, שמתואר כאן מצב קיים (לא עבדת את ה' אלוקיך) ומצב העם שמהווה סיבה לכך (בשמחה ובטוב לבב מרב כל). המשך חכמה לוקח צעד קדימה את הפירוש הזה ומלמד מכאן כלל לחיים: יהודי צריך להסתפק במועט ולא לחיות חיי נהנתנות. וכדבריו: "שמריבו הטובה שמחים. לא כן נתן לך ה' שצריך לחיות בהסתפקות".

הדרך השנייה, מסתכלת בצורה אחרת על הפסוק, ומקבלת חיזוק מטעמי המקרא (אתנחתא במילה במילה 'לבב'). והיא שהחטא המרכזי לא היה חטא ממש, אלא אדרבה - עם ישראל המשיך לקיים את התורה והמצוות, אך עשה זאת כמצוות אנשים מלומדה, מתוך הרגל. וכפי שכותב רבינו בחיי: "יאשימונו הכתוב בעבדו השי"ת ולא היתה העבודה בשמחה, לפי שחייב האדם על השמחה בהתעסקו במצות, והשמחה במעשה המצוה מצוה בפני עצמה, מלבד השכר שיש לו על המצוה יש לו שכר על השמחה".

בדרך האחרונה מפרש גם הרמב"ם בהלכות שופר סוכה ולולב (פ"ח הט"ו):

השמחה שישמח אדם בעשיית המצוה ובאהבת האל שצוה בהן, עבודה גדולה היא, וכל המונע עצמו משמחה זו ראוי להפרע ממנו שנאמר "תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב".

מתוך דיוק בדבריו, אפשר להבין שהשמחה היא דבר קשה להשגה ("עבודה גדולה היא"), אך דווקא במקום אחר (פ"ד מהל' דעות ה"א) הרמב"ם מתייחס לשמחה כאל דבר שגרתי, דרך ממוצעת שצריכה להיות מדרגתו של כל אדם:

הדרך הישרה היא מדה בינונית שבכל דעה ודעה מכל הדעות שיש לו לאדם... ולא יאה מהולל ושוחק ולא עצב ואונן אלא שמח כל ימיו בנחת בסבר פנים יפות.

אם כך, השמחה היא מדרגה שקל להגיע אליה או דבר קשה? ובכלל איך אפשר להשיג את המידה הזו?

בכדי לענות על השאלות, נחזור לפירושים השונים על הפסוק הנ"ל. שני הפירושים מסתכלים בדרך שונה על החטא (חוסר בעבודת ה', חוסר בשמחה) ובנימוקים שונים (מרוב שפע, לא מצויין במפורש, כנראה מתוך קיום מצוות כהרגל).

אבל למעשה אפשר לתרץ את שתיהם, בתשובה אחת - **תשובה...**

הרב קוק ב'אורות התשובה' מתייחס לשני גורמים עיקריים שבגללם אדם נמצא בעצבות, האחד בגלל שפע גשמי, והשני בגלל חטאים. ובשניהם מציין שבזכות תשובה אדם יכול להפוך את העצבות לשמחה. וכדבריו:

כששואלים: מהיכן העצבות באה? צריכים לפתור: **מהשפע של המעשים, המדות והדעות הרעות** על הנשמה... וכשאר התשובה מופיע, וחפץ הטוב כשהוא מתגבר בתכונות המקורית - צינור של עונג ושמחה נפתח... (אורות התשובה, פרק ד, 1).

ומיד אח"כ מביא נימוק נוסף: "כל עצבון בא מפני החטא, והתשובה - מאירה את הנשמה ומהפכת את העצבון לשמחה..." (שם ז).

אם כן, ניתן לומר, שהדרך לתיקון של חטא שנגרם מעודף בשמחה או מחוסר בשמחה, היא ה'תשובה'. הסיבה לכך, היא שתשובה גורמת לאדם לעשות חשבון נפש עם עצמו, ומתוך כך את זכויותיו יידע לחזק, ואת חטאיו מתוך התשובה יידע לתקן ולמחוק, ואם יתאמץ לעשות תשובה מאהבה אז יוכל אפילו להפוך את אותם חטאים לזכויות (יומא פו ע"ב). ממלא יוצא שאדם שמתמיד בדרך הזאת - כל חייו יהיו בשמחה, כי אפילו את חולשותיו יצליח להשתמש בהם כמנוף לעלייה בעבודת ה'.

ואפשר להביא ראייה לדבר, מהמשנה במסכת אבות (פ"ד מ"א) "איזהו העשיר? השמח בחלקו", דווקא אדם שיש לו רכוש כמו לכל אדם אחר, אבל יש לו שמחה במה שיש לו, דווקא הוא נקרא עשיר.

יוצא אם כן, שהדרך להגיע לשמחה דורשת חשבון נפש תמיד, דבר שקשה לעשייה, אך יחד עם זאת זו מדרגה שכל אדם יוכל להגיע אליה, ללא טעות בדרגתו הרוחנית או בכמות זכויותיו ועוונותיו.

אדם שיודע לחיות את חייו מתוך תשובה והתבוננות, לא צריך קללות ועונשים שיחזירו אותו לדרך המוטב וממלא יזכה באמת לשמחה.

גאולה לעולם: חלק מהרעיונות מתוך הספר אעירה שחר (של הרב משה צבי וקסלר), ממרן ראש הישיבה שליט"א (מדבר תורה שנאמר בחופתו של ר' לילאל גיאת), ובסייעתא דשמיא. אשמח להערות.

משא טוב

לנעם לוי

לרגל נישואיו

לליאל גיאת

לרגל נישואיו

לר' אבישי אסולין

לרגל הולדת הבת

לרב איתי שהם

לרגל הולדת הבן

לר' אסי ישראל מוזר

לרגל הולדת הבן

קוד באתר: 7193

העלון יוצא לאור ע"י

ישיבת כרם ביבנה

www.KBY.org.il

לתגובות ולהארות:

eshkolot@gmail.com

מערכת אשכולות

איתאל סופר

יעקב אביעד דואני

סוּמְכוּס

במובן זה אלא כ"ולד הרגל", ולכן משלם ח"ג, אך מ"מ כיון שבהגדרתם צרורות הם באמת תולדה דרגל, לכן נקראים כך, ונפק"מ לענין שמשלם מהעליה או שפטור ברה"ר כמו כל תולדת רגל.

ב. דעת סומכוס (יז): היא שגם בצרורות משלם נזק שלם. ומכאן הקשה מהר"ץ חיות בהגהותיו (ועוד) ע"ד הרמב"ם (בפ"א מהל' ממרים ה"ג ובהקדמתו למשנה), שבהלכה למשה מסיני לא שייכת מחלוקת – והרי נחלקו סומכוס ורבנן בצרורות! וישב מהר"ץ חיות שההל"מ נאמרה באופן כללי "שגם צרורות מכלל הנזקין", אך לא נאמר כמה משלם, וע"ז נחלקו סומכוס ורבנן.

וצ"ע בדבריו. הרי בגמ' (שם) אמר רבא שלסומכוס ודאי כחו כגופו, ושאל רבא מה דעת רבנן, והכריע שגם הם מודים שכחו כגופו, אלא שהל"מ שמשלם רק ח"ג. משמע שכחו כגופו זו הנחת יסוד המוסכמת על כולם לפני ההל"מ, וא"כ לא צריך את ההל"מ לחדש שצורורות מכלל הנזקין. אלא א"כ נאמר שיש שתי מחלוקות בין סומכוס לרבנן – א. לרבנן בלי ההל"מ היינו אומרים שכחו כגופו ומשלם נ"ש, ולסומכוס כחו לאו כגופו ופטור. ב. לרבנן ההל"מ חידשה שאף שכחו כגופו משלם רק ח"ג, ולסומכוס חידשה שכחו כגופו ומשלם נ"ש. וזה דחוק מאד לומר שנחלקו בתרתי. או שנאמר שלכו"ע בלי ההל"מ היינו אומרים שכחו לאו כגופו ופטור, אלא שלסומכוס חידשה ההל"מ חידוש אחד, שכחו כגופו, וממילא משלם נ"ש, ולרבנן חידשה שני חידושים, שכחו כגופו ושאעפ"כ משלם רק ח"ג. וגם זה דחוק מאד – מניין לו לרבא להמציא שההל"מ חידשה שכחו כגופו ושוב חידשה שמשלם רק ח"ג, ולמה לא נאמר בפשטות שחידשה שאעפ"כ שאינו כגופו משלם ח"ג?⁵

ולחומר הקושיא חשבנו לבאר ע"פ הסוגיא לקמן (יח). בכלב שנטל חררה. במקרה הנדון מדובר על אופן של צרורות, ודעת ר"א שמשלם נ"ש מגופו. ומבאר הגמ' שר"א סובר כסומכוס, ומה שאמר שמשלם מגופו הוא לענין צד תמות, היינו שמשלם ח"ג מגופו וח"ג מעליה, כי סובר כר"י שאמר כך לגבי שור מועד, ש"צד תמות במקומה עומדת". ודוחה הגמ', שר"י אמר זאת דוקא בתם ונעשה מועד ולא במועד מתחילתו. ותמוה, מה ההו"א לומר שבצרורות ישלם ח"ג מעליה וח"ג מגופו משום צד תמות, וכי לא ידענו שלא שייך צד תמות במועד מתחילתו?

ונראה לבאר כדלהלן: מדוע קבעה ההל"מ שבצרורות ישלם רק ח"ג (לרבנן)? בפשטות הטעם הוא, שבצרורות אחריותו של בעל הממון פחותה היא, כיון שלא היה לו להעלות בדעתו שיקרה נזק באופן כזה. אמנם צרורות מוגדרים כ'אורחיה', כמו כל רגל, אך זה לענין פעולת הבהמה, שלא עשתה שום פעולה משונה, אך לענין סיכוי הנזק – ודאי שאינם גבוהים כ"כ כמו סיכוי הנזק של רגל ממש, וממילא אחריות הבעלים נמוכה יותר ולכן משלם ח"ג, כמו בקרן שפעולת הזק משונה ולכן האחריות פחותה.⁶ אך סומכוס סובר שאמנם צרורות קלים מרגל לענין אחריות הבעלים, אך מאידך הם חמורים מקרן. בקרן אכן לא היה לבעלים להעלות בדעתו שבהמתו תעשה פעולות משונות כלל, ואף שיש מיעוט שוורים שנוגחים, כל אחד חושב שהשור שלו איננו כזה. אך בצרורות הרי הבהמה כל הזמן הולכת ומתיזה בדרך הילוכה, רק שבד"כ איננה מזיקה באופן כזה, ומ"מ הבעלים היה צריך לחשוב על כך שיתכן שפעם יקרה שיזיקו הצרורות, ולכן אחריותו גבוהה יותר מבקרן.

ובאמת מסכים סומכוס שיש הל"מ של ח"ג צרורות, אלא שאינו רוצה לפרש כרבנן שההל"מ חידשה שבצרורות פטור לגמרי על ח"ג כמו בקרן, כי כאמור סבר סומכוס שצרורות חמורים מקרן, לכן פירש סומכוס שההל"מ חידשה שח"ג בצרורות יהיה כדין קרן תמה, שאחריותה פחותה, וח"ג יאמר על כנו כדין נזק מועד. מכאן יצאה לגמ' ההו"א שר"א לגבי כלב שנטל חררה סובר כסומכוס ומשלם ח"ג מגופו וח"ג מעליה כי יש כאן צד תמות וצד מועדות. והוסיפה הגמ' שר"א סובר כר"י שאמר כך לענין שור מועד, כיון שהגמ' העדיפה למצוא

א. הגמ' בתחילת המסכת (ב-ב): מבאר, שבמלאכות שבת תולדותיהן כיוצא בהן, לגבי טומאה תולדותיהן לאו כיוצא בהן, ולענין נזיקין אמר רב פפא יש מהן כיוצא בהן ויש מהן שאינן כיוצא בהן. ולמסקנא (ג): כל תולדות אבות נזיקין כיוצא בהן, לבר מחצי נזק צרורות שאינו כיוצא בהן.

והנה, תולדות שבת וטומאה שונים מהותית אלה מאלה. תולדות דשבת היינו מלאכות שונות הדומות למלאכה אחרת עיקרית, ולכן מסתעפות אליה, אך תולדות טומאה היינו טומאות הבאות מכח טומאה אחרת, וכאילו נולדו ממנה, ולא שהן דומות לה בתכונתן. ממילא מובן שבשבת תולדותיהן כיוצ"ב, כיון שדומות הן לאב ולכן דינן שווה לו, אך בטומאה תולדותיהן לאו כיוצ"ב, כיון שהן פחותות בערכן מהאב, שהרי טומאתן מחמת שבאו מכח הטמא ולא מחמת עצמן כמו האב.¹

מעתה, בניזקין פשוט הוא שכל התולדות הן פעולות הזק הדומות לפעולות ההזק העיקריות, ולא שהן באות מכוחן, ולכן בניזקין תולדותיהן כיוצ"ב כמו בשבת. ובכל זאת בצרורות אמרו שתולדותיהן לאו כיוצ"ב. מדוע? ע"פ הנ"ל מובן מאד: באמת מצד מהות הנזק צרורות אינן תולדה דרגל, שהרי גדר רגל הוא "הזקו מצוי וממונך ושמירתו עליך" (ג). ובצרורות ההזק לא מצוי (לעיתים רחוקות קורה שצרורות הניתנים ישברו כלים), ולא ממונו הזיק באופן ישיר (אלא הצרור שניתז), ואין חיוב שמירה מלא על הבעלים (עניין זה יבואר להלן). א"כ א"א לומר שצרורות הוא תולדה דרגל כשאר תולדות נזיקין, אלא שגדר צרורות הוא כמו תולדה בטומאה – "ולד הרגל". מכח המעשה שעושה הבהמה בגופה, שהוא האב של רגל, נולד הזק של צרורות שהוא מכוחה, ולכן לא היא הולד חמור כאביו, ודינו בחצי נזק בלבד.

אמנם, ח"ג צרורות הלכתא גמירי לה, ואמר רבא (יז): דלעולם כחו כגופו דמי, היינו שמן הדין היה לנו לחייב בצרורות נזק שלם, ובאה ההלכה למשה מסיני והקלה שישלם רק חצי נזק. והביאור בזה הוא, שלולי ההל"מ היינו אומרים שאעפ"כ שצרורות באו רק מכח האב, ואף אינם דומים לאב בהגדרתם, מ"מ כוחה כגופה ונחשב כאילו הזיקה בגופה ממש.² וההל"מ חידשה שבכ"ז דין צרורות בח"ג בלבד, כיון שסו"ס הם תולדה מכח האב, ולא היא הולד מפעולת הזק חמור כהזק בעצמו.³

ובגמ' (ג): אמרו "וכי קאמר ר"פ אתולדה דרגל... בח"ג צרורות דהלכתא גמירי לה. ואמאי קרי לה תולדה דרגל? לשלם מן העליה... לרבא דמביעיא ליה אמאי קרי לה תולדה דרגל? לפטורה ברה"ר". ופירש"י (ד"ה ואמאי) את הקושיא, שהואיל ואינה משלמת כמותה למה נקראת תולדה דרגל. ואינו מובן, ומה בכך שאינה משלמת כמותה, סו"ס הרי היא פעולה שנעשית בהזק דרגל, ולכן נקראת תולדתה. וכי נאמר דצרורות תולדה דקרן הם כיון ששניהם בח"ג? (כפי שכתבו התוס' בד"ה אמאי?) מדוע גובה התשלום קובע לאיזה אב שייכת התולדה?

אך לפי הנ"ל מובן. קושיית הגמ' היא – כיון שאין תולדת צרורות דומה לשאר התולדות, שאינה כבעיטה הדומה לנגיחה במהותה וכדו', אלא שבאה מכח פעולת הזק של רגל, א"כ לא שייך לקרוא עליה שם "תולדה דרגל" שמשמעו כשאר תולדות נזיקין (כלומר, עיקר הקושיא על המילה "תולדה" ולא על המילה "דרגל").⁴ ומתרצת הגמ', שבאמת צרורות הם גם תולדה דרגל במובן הרגיל, שכיון שכחו כגופו הרי אין הבדל בין הזיקה בשליף שעליה להזיקה בצרורות שמכוחה. אמנם ההל"מ חידשה שלא נדון את צרורות כתולדה דרגל

¹ ויתכן שגם זה מונח במילים "כיוצא בהן" ו"לאו כיוצא בהן". בשבת התולדות הם מלאכות הדומות לאבות במהותן – כיוצא בהן, ואילו בטומאה אין התולדות דומות לאבות – אינן כיוצא בהן. כתוצאה מכך גם בנידי התולדות, בשבת הם כיוצא בהן ובטומאה לא. אפשר לומר שבשבת התולדות "כיוצא בהן" ובטומאה התולדות "כיוצא מהן" – הן יוצאות מהאבות ובאות מכוחם.

² וכיון שנחשב כגופה ממילא חשיב הזקו מצוי, כיון שמצוי שבהמה מזיקה בגופה אף שלא מצוי שמזיקה ע"י צרורות, וכמו שבדאי לא מצוי שתזיק בוגו שבצוארה למשל, ובכ"ז חשיב הזקו מצוי כי אין נפק"מ באיזה חלק של גופה מזיקה ומתייחסים לכל גופה והנלוים אליו כישות אחת של נזק שבסח"כ הזקה מצוי. וכן חשיב ממונך ושמירתו עליך, כיון שהזק בכוח כמוהו כחזק ברגל לכל דבר.

³ לקמן בס"ד נבאר יותר את הסברא מדוע בצרורות פטור מח"ג, מצד אחריותו של הבעלים.
⁴ ואפ"ל שזו גם כוונת רש"י, שהקושיא היא: הואיל ואינה משלמת כמותה, מוכח שגדרה שונה מתולדה רגילה, וא"כ אמאי קרי לה תולדה דרגל (אביאל).

⁵ ובכל מקרה קשה לומר שמסברא היינו אומרים שכחו כגופו או לאו כגופו, וההל"מ תשנה את ההבנה וזאת בהגדרת כחו. הל"מ מחדשת דינים שמסברא לא היינו אומרים אותם, אך לא משנה הגדרות הנובעות מהסברא הפשוטה.
⁶ עיין אגרות הראי"ה אגרת קג (ח"א ע"מ קכה), שביאר באופן אחר את דין ח"ג צרורות. אמנם ביאורו מושתת בעיקר על הגדרות ולא על סברא. ע"ש בדבריו היקרים.

תקדים לפסק זה של ח"נ תם וח"נ מועד, ואת זה דחתה הגמ' שר"י דיבר על תם ונעשה מועד ולכן סבר שצד תמות במקומו עומד, משא"כ בצרוורת שמועדים מתחילתם, לכן אין להביא את דברי ר"י בתקדים לאוקימתא בדעת ר"א וסומכוס.

ומ"מ, גם אחר דחיית הגמ' אפשר לומר שהביאור בדעת סומכוס הוא כמו שאמרנו, אלא שהגמ' לא רצתה להעמיד כך את ר"א מבלי שמצאנו מקור להבנה זו בדעת סומכוס, והעדיפה להעמיד באופן אחר (ע"ש)⁷.

⁷ אם היה הכרח לבאר כך את שיטת סומכוס באופן שלא יצא שחולק על ה"ל"מ, היתה הגמ' נשארת בהבנה זו אף שאין לה סמך מדעת ר"י, אך זה לא מוכרח. הגמ' (י"ט) מביאה שרב אשי הסתפק אם לסומכוס כח כחו ככחו או לא, ויתכן שכח כחו מודה סומכוס שיש ה"ל"מ של ח"נ. א"כ, גם אם לא נבאר את סומכוס בצד תמות וצד מועדות יש דרך אחרת לבארו, ולכן העדיפה הגמ' לדחות את הדרך הזו בביאור המשנה, כי אין לה סמך.

לפי הבנה זו מובן מעתה שלא נחלקו סומכוס ורבנן האם היתה ה"ל"מ של חצי נזק צרוורת, אלא נחלקו איך לפרש אותה, האם כפשוטה - לענין גובה התשלום, או לענין הגדרת תמות ומועדות⁸.

וצורנו יצילנו משגיאות, ויראנו מתורתו נפלאות.

⁸ אמנם בגמ' (י"ט) "בעי רב אשי כח כחו לסומכוס ככחו דמי או לא. מי גמיר הלכה ומוקי לה בכח כחו או דלמא לא גמיר הלכה כללי". משמע שלפי הצד השני של הספק סומכוס לא סבר כלל שהיתה ה"ל"מ דצרוורת. אמנם צריך לדחוק ולומר ש"לא גמיר הלכה כללי" הכוונה לפטור לגמרי מחצי נזק, אלא סובר שכל מה שלמדו בה"ל"מ ח"נ היינו לענין פרטי התשלום שמשלם מגופו.

ובעיקר קושיית המהרי"ץ חיות, עיין בשו"ת חוות יאיר סי' קצב שהאריך בזה מאוד. ובהשמטות ל"מקורות וציונים" של ספר קדושה ברמב"ם מהדורת פרנקל [עמ' שצה] ציינו שבשו"ת משיב נפש ח"א סי' יז וסי' כו מיישב קושיית החוות יאיר. ובשניהם לא הספקנו לעיין.

תמצית גפ"ת וראשונים על משנה בב"ק, ומשולב בזה דרוש ע"ד המוסר

ר' משה יעקב גמליאל

"בשני דרב יהודה כולי תנויי בניזיקין הוה" (ברכות כ ע"א). "דרב יודא אזיל לשיטתו דאמר בפ' המניח (ל) מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דניזיקין" (מהרש"א שם). "ואנשי התלמוד אמרו על רבותיהם, מה שיורה על עומק חכמתם ורוב השתדלם לברר את מעשיהם, והוא מה שאמרנו: בשני דרב יהודה כוליה תנויי בניזיקין הוה ואנן קא מתניתן טובא ואילו רב יהודה כד הוה שליף מסאניה הוה אתי מטרא ואנן אילו מענינן ואזלינן ומענינן ליכא מאן דמשגח בן" (חובות הלבבות, הקדמה). "ויש הוגה בתלמוד להתפאר על כן כל עסקיו בסדר נזיקין גם הוא מקבל שכר להורות הפתאים וליישר המעוותים רק אם היו כל ישראל צדיקים לא היו צריכים לסדר נזיקין" (יסוד מורא לראב"ע, שער א).

אמר רבי ישמעאל: הרוצה להחכים יעסוק בדיני ממונות. שאין לך מקצוע בתורה יותר מהן. (ב"ב קעה):

אמר רב יהודה: האי מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דניזיקין. (ב"ב ל)

ודע, כי לא הרי השור כהרי המבעה, כי כל אחד מהם יש בו קולא לעצמו, שהראשון כוונתו להזיק, ויש בזה חומרא וקולא⁵. ואין החילוק בין אבות נזיקין ככל מה שאדם מחלק בש"ס, שבכל לימוד הוא מחלק בין חומרא לחומרא ודן בהם, אבל כאן בין קולא לקולא ולכן אינו מגיע לדון בהם ולהבין היוצא מהם.

ולא זה וזה שיש בהן רוח חיים ולאשר יהיה הרוח ללכת ילכו - כהרי האש שאין בה רוח חיים (ואדרבה כאשר יש כח אחר מעורב בה רי זה קולא) (וגם אין חיי נפש תלויים בזה). וכל אלו יש בהם חומרא מה שאין בכל תקלה שאין דרכה לילך ולהזיק רק פתאים עברו ונענשו, וגם יש בו חומרא - מה שתחילת עשייתו לנזק, משא"כ בכולן שלתועלת הן⁶, אבל לא רצה להזכירו מיד, שא"כ היה אפשר ללמוד מיד כל השאר מאותה תקלה ומחד מינייהו, שהם הולכים מרשותו או מכוחו ומזיקים, והתנא רצה לזכר את ישראל ולהזכיר לבני אדם את אשר ידוע ומפורסם אצלם פרסום גדול.

וכאן משמע, שראוי לאדם להפסיד ממונו גם מפני מה שאינו מפורש בתורה אבל מי שדורש ומבקש ההלכה מן המקרא אומר שאינו כן, ואם פתוח ופתח ומחוייב עדיין אין לנו מכאן ראייה על הכריה (לשון **ויכרה** להם, כרה היא סעודה, ולשון אזנים **כרית** לי, לשון שמיעה, ולשון **ויכרים**) ומיהו בפרק הפרה (תבוא האם וכו') דרשינן דיש חיוב גם בכריה אחר כריה.

⁵ הגהת רמ"א או"ח סי' תנג, דאיסור שוגג חמור מאיסור מזיד.

⁶ עי' סנהדרין סה, שרצו לבטל יצאה"ר וחזרו בהן.

ארבעה אבות נזיקין. ובתוס' מבואר דפעמים נאמר "הן" ופעמים לא נאמר "הן"¹. ומה הן, **השור** והוא כל נפש חיה שהיא ברשותו של אדם כמ"ש הרמב"ם (טק"מ א, א), ויהי האדם לנפש חיה; **והבור** הוא **כל תקלה** כמבואר לקמן בגמרא פלוגתא אם כל תקלה בור או אסור² משורו למדנו כיון שהיא ברשותו, וי"א אפילו **אינה ברשותו של אדם**; אבל עוד נגע אחד, **המבעה**, צריך לתלמוד אם הוא אדם שהזיק או שן בהמות (וגם על זה כבר נאמר בנפשו יביא לחמו); והאחרון **ההבער** הוא בעירת האש היוצאת. ובתוספות מבואר שזכרו במשנה כסדר שזכרו במקראות, כל אשר יקרא לו האדם נפש חיה ואחריו כל מה שהוא מלא הבל ומזיק בהבלו להבל דמה (וכ"ש לחבטו² ושפלותו). ואלו הן מן הקרובים אליך, אבל הרחוקים ממך כבר אמרו בעלי תשובה³ שכיון שהם רחוקים כל כך אין לזכרם אלא כסדר הלימוד, וגם זה אזלינן בתר שמא שהוא העיקר לזכור מה הם ולא תלי כל כך במעשה זה או אחר. אבל רבינו תם⁴ מפרש שגם האדם לא נזכר רחוק כל כך ונמצא שכולם נזכרו כסדר זה.

¹ ומפורסם בשם ר"י אייבשיץ שכששאלוהו בפורים מ"ט לא נאמר "הן" אמר דמבואר בגמרא דניהא דשור (היינו מה שאומרים כדי לסלקו שלא יזיק) "הן הן" ואם היה כתוב "הן" לא היה מזיק, כיון שאנו יודעים לומר "הן הנה היינו", ולמצוא מאין בא החטא.

² רש"י סוכה ט ע"ב.

³ תשובת רש"י, הובאה ברשב"א.

⁴ ש"מ קא גרים.

מזל שור | ב"ק ב ע"ב

מלאכי גוטמן (ה')

שנינו בגמ' (ב ע"ב): "מאי שנא גבי אדם דכתיב כי יגח, ומאי שנא גבי בהמה דכתיב כי יגוף? **אדם דאית ליה מזלא - כתיב כי יגח, בהמה דלית לה מזלא - כתיב כי יגוף**, ומלתא אגב אורחיה קמ"ל, דמועד לאדם הוי מועד לבהמה, ומועד לבהמה לא הוי מועד לאדם". ופירש רש"י: "אדם דאית ליה מזלא - שיש לו דעת לשמור את גופו. כתיב כי יגח - דודאי נתכוון השור להורגו ונא עליו בכח אבל נגיפה הוי משמע שמצאו עומד ודחפו בקרניו. **לישנא אחרינא:** אית ליה מזלא - ואינו נוח להמיתו בנגיפה דהיא דחפית קרן מעט, אלא בנגיחה בכח ובכוונה ובתחיבת קרן בגוף".

במבט ראשון קשה להבין מה ההבדל בין שתי הלישנות ברש"י, הרי בשניהם לכאורה ההסבר הוא שנגיפה משמע שדחף מעט בקרניו וקשה לפגוע כך באדם אך נגיחה משמע שהתאמץ לפגוע בו בכח ובכוונה. אך אם נערוך השוואה בין הפירושים נראה שהם שונים לגמרי:

ל"ק - נגיחה: "כתיב כי יגח - דודאי נתכוון השור להורגו ונא עליו בכח".

נגיפה: "נגיפה הוי משמע שמצאו עומד ודחפו בקרניו".

ל"ב - נגיחה: "בנגיחה בכח ובכוונה ובתחיבת קרן בגוף".

נגיפה: "ואינו נוח להמיתו בנגיפה דהיא דחפית קרן מעט".

אם נשים לב, בפירוש הראשון משמע שההבדל הוא בהצלחת השור לפגוע בכלל באדם, וזה מתאים למה שפירש את המילים "אית ליה מזלא" - "שיש לו דעת לשמור את גופו" - וא"כ קשה לשור לפגוע באדם. אך בפירוש השני משמע שההבדל הוא בעוצמת הפגיעה של השור - בנגיחה השור פוגע בעוצמה חזקה כך שהקרן נתחבת בגוף אך בנגיפה הקרן רק דוחפת מעט וקשה להמית כך את האדם. ואם כן לפי פירוש זה מה משמעותו של המזל?

בנמוקי יוסף (בדף יח: מדפי הרי"ף) על הסוגיא המקבילה בדף לז. מביא בשם הרמ"ה עוד סיבה שמועד לבהמה אינו מועד לאדם מכיון שכתוב "ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ" ... ואם כן הבהמות מפחדות לפגוע באדם. אך לפי הפירוש השני ברש"י אפשר לומר שזה עצמו בגלל המזל, כמו שאומרת הגמ' במס' שבת (קנא ע"ב) על הפס' הנ"ל שחיות מפחדות לפגוע באדם חי, ואם שולטות בו חיות זה מכיון שנגזרה עליו מיתה והוא נדמה כבהמה.⁶

כיצא בדבר נאמר בפרשת השבוע: "יקימך ה' לו לעם קדוש כאשר נשבע לך כי תשמר את מצות ה' אלוך והלכת בדרכיו. **וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך**". כאשר עם ישראל מקיימים את המצוות ושם ה' נקרא עליהם, אז הגויים יראים מהם ולא פוגעים בהם.⁷

⁶ ודורשת זאת ממה שכתוב "נמשל - כבהמות נדמו". (תהלים מט, יג) כלומר אם האדם נמשל, זה מפני שכבהמות נדמו. ונראה שהבהמה יודעת להבחין בין עובד אלוהים לאשר לא עבדו על פי הארת פניו כמו שכתוב (קהלת ח, א) "חכמת אדם תאיר פניו ועוז פניו ישונא" ואומר המדרש (לקח טוב שם) "חכמת אדם תאיר פניו - בשעה שעוסקין בתורה ובמצות הקדוש ברוך הוא מאיר פניהם שנאמר (ישעיה נח, י) זרח בחושך אורך, ועוז פניו ישונא - על שעובר על התורה, שנאמר (איכה ג, ז) במחשכים הושיבני כמתי עולם".
⁷ וכך פירש האור החיים על פסוק זה: "כי כל זמן שהאדם שומר עצמו מהעבירות אין צלם אלקים עובר מעל פניו וכל הנבראים אדם ובהמה מזדעזעים ממנו משא"כ המתעב מעשיו מעבירין ממנו הצלם".

רבי עקיבא איגר בגליון הש"ס¹ מפנה אותנו לרש"י במס' שבת (נג: שם) שם יש גמרא דומה ורש"י מפרש שם: "מזלא - מלאך שלו, ומליץ עליו". ועל פי זה יש לומר כאן שבנגיפה קשה להמית אדם כי יש לו מלאך שמלמד עליו זכויות², אך בנגיחה יותר קלה להמיתו כי צריך יותר זכויות כדי להינצל מזה. פירוש זה מתאים לדברי הרמב"ם במורה נבוכים (חלק ג' פרקים יז-יח)³ שרק על האדם יש השגחה פרטית אך על בהמות יש רק השגחה כללית לקיום המין (ואין להם מזל - כלומר שכוונתו), והאדם מושגח לפי קרבתו לה' וזכויותיו וככל שהוא רחוק מה' כך ה' פחות משגיח עליו ועוזב אותו למקרים⁴ כמו שעושה אצל הבהמות. ובגמ' במס' שבת (קנו) יש מחלוקת אם יש מזל לישראל, וגם למ"ד שאין מזל לישראל משמע שם (בעמוד ב') שהפירוש הוא שהזכויות שלהם יכולות לשנות את המזל וא"כ אפשר לומר שהמזל פה כולל גם את מה שנגזר עליו במזלו וגם את זכויותיו⁵.

¹ וכך מפרש גם מהר"ץ חיות.

² כמו שאומרת הגמ' במס' שבת (לב). לגבי מקום סכנה "ואפילו תשע מאות ותשעים ותשעה מלמדים עליו חובה, ואחד מלמד עליו זכות - ניצול, שנאמר אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם ישרו ויחננו ויאמר פדעוהו מרדת שחת וגו'".

³ וכך כותב גם הרמב"ן בפירושו על ספר איוב לו, ז.

⁴ כמוכן שגם המקרים הם ע"י ה' שמחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית, אלא שהמקרים ממשיכים בצורה קבועה כל עוד אין נס נסתר (נס טבעי) או נס נגלה (נס אל טבעי) שמשנה אותם.

⁵ ולכאורה תהיה נפקא מינא בין פירושי המילה "מזל" במקרה שנגח אדם שידוע לנו שהוא רשע גמור, שאם הדבר תלוי בדעת לשמור עצמו - דינו יהיה כאדם, אך אם במזל תליא מילתא הוא נמשל כבהמה. אלא שכנראה יש לתלות שעשה תשובה.

אורח חיים

חשיבה שינוי לפי דברי 'תוספת שבת' ריש סי' ש"ח (הו"ד בשש"כ כב, הערה פו במהדורת תש"ע). א"כ בשעה"ד ניתן להסתמך על חידושו - דבר שרגיל לקחתו תמיד ביד אחת(פלאפון), ועתה לוקח בשתי ידיו שינוי, וכ"ש דבר שרגיל האחד לקחתו(מחשב), ועתה לוקחים אותו שנים הוא שינוי.² **(הערת הרב רובינשטיין - אין ללמוד מנידוננו לשאר מקרים, ויש לבחון כל מקרה לגופו דיי המעוררים על דברי 'תוספת שבת')**.

לאחר שנכנסה שבת, מצא אדם בכיס חולצתו/מכנסיו דבר מוקצה. מה יעשה?

לך למקום הבטוח הקרוב³, שם יפשוט מכנסיו/חולצתו וינערם. מכיון שצריך להשתמש בחולצה/מכנסים ה"ז טלטול מן הצד לצורך דבר המותר(שיא, ח). בסתמא היינו מצריכים אותו לנער מיד במקומו את המוקצה (שט, ד. שי, ח), אך כאן התיירו חכמים להוליכו בכיסו עד מקום בטוח מחשש שיפסד/יגנב המוקצה. (שעה"צ שט, יז)

ע"ז נאמר "מצוה למשמש אדם בכליו בער"ש שלא יהיה בהם דבר שאסור לצאת בו בשבת" (שו"ע או"ח רנב, ז), והוסיף המשנ"ב שם (סקנ"ה) "שמא יש דבר מוקצה ויטלטלנו".

***

הערה בענין נר שבת משבוע שעבר: המבקש להדליק נר שמן / שעווה בחדרו יכול לפנות אל יעקב יוסקוביץ, מנהל התחזוקה. הוא התייר למס' אנשים. (יישר כח לנתנאל כהן, שיעור ד').

² האפשרות לטלטל בשינוי, בין שני גבי היד, לא נכתבה משום שלעניות דעת הכותב איננה מעשית הכא, מחשש שהחפץ ייפול וייפסד, כ"כ מחשש שמא ילחצו מקשים בטלפון החכם וכדו'. במקרה ששייכת - ודאי ניתן להשתמש בה.
³ לדוגמה יוליכו לחדר בפנימייה, למטלטל בישיבה (על טלטול בישיבה נרחיב ב"ה בזמן הקרוב).

מוקצה בבית המדרש

ר' איתן גרתי

לאחר שנכנסה שבת, נכנס לביהמ"ד וראה על שלחנו מוקצה. צריך הוא להשתמש בשולחן, מה יעשה?

כלי כתיבה - יזיזם בידו להיכן שרוצה ככל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך מקומו (שח, ד)¹.

תפילין (יחד עם טלית או בלעדית) - יזיזם בידו להיכן שירצה (נחלקו הפוסקים אם תפילין הן כלי שמלאכתו לאיסור או להיתר - (עיין שח, ד בהג"ה ובמשנ"ב שם סקכ"ח), אבל בכ"מ גם למחמירים מותר לטלטלן לצורך מקומו ככל כשמל"א).

טלפון חכם, מחשב (מוקצה מחמת חסרון כיס) -

- יזיזו בשינוי (עם גב היד) או בטלטול מן הצד (ידחפנו ע"י כלי מסוים) למקום אחר בשולחן וכך לא יפריע לו! (שו"ע שיא, ח)

- אם לא מועיל - **יטלטלו מן הצד החוצה מן השולחן** (ולצורך דבר המותר, היינו לצורך מקומו, מותר - שיא, ח). לדוגמה, ישים סטנדר (מהנפתחים) מתחת לקו השולחן, ועליו ידחף המחשב בעזרת חפץ אחר (עוד סטנדר כזה). יזהר לא לטלטל המחשב עצמו אלא מיד יניח את הסטנדר (שעליו המחשב) במקום בטוח קרוב (כאדן החלון הקרוב).

- **בשעה"ד, כשחושש שהחפץ יפול אם יעשה טלטול מן הצד, ולאותו אדם אין מקום אחר בביהמ"ד שיוכל לעבור אליו** - את המחשב יטלטלו שני אנשים ביחד, ואת הפלאפון יקח בשתי ידיו - ויקחנו למקום בטוח. צורה זו

¹ מפקח, יש מחמירים בו להחשיבו כמוקצה כיון שהוא כלי שמלאכתו לאיסור שאין לו שימושי היתר (עיין ארוחות שבת (ח"ב יט, ו), שהביא בשם הגרשי"ז אויערבאך והגר"י אלישיב להחמיר], אך כל שאר הדברים המצויים בשולחננו כעפרון, עט, סרגל הרי ניתן להראות איתם בספר וכדו', לכן ה"ה כלים שמלאכתו לאיסור (עיין שלמי יהודה יב, י).

לאורח חיים

ברכת שהחיינו בראש השנה - בקידוש ובתקיעת שופר

ר' מאור תורג'מן

בשו"ע (או"ח סימן תר סעיף ב): "בקידוש ליל שני (ילבש בגד חדש) או מניח פרי חדש ואומר שהחיינו; ואם אין מצוי (בגד חדש או) פרי חדש, עם כל זה יאמר שהחיינו". ומבואר שביום השני מברך שהחיינו אע"פ שכבר אמר בלילה הראשון. ובסעיף ג' כתוב: "אם חל יום ראשון בשבת, אומרים שהחיינו בשופר ביום שני", ומשמע שאין לברך על השופר שהחיינו אם כבר בירך ביום הראשון. ולכאורה יש כאן תרתי דסתן, שהרי אם אנו סוברים, שראש השנה הוא שני קדושות - אזי גם על השופר יש לברך ביום השני שהחיינו, ואם אנו סוברים ששני ימי ר"ה הם קדושה אחת, מדוע אנו מברכים שהחיינו בקידוש ביום השני?